

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 372.881.1

О. В. ЦЕПКАЛО

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ТЕКСТІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Проаналізовано вимоги чинної програми англійської мови професійного спрямування, державних і галузевих стандартів вищої освіти у галузі хімічної інженерії щодо змісту навчання умінь студентів-бакалаврів. Вказано на необхідність врахування екстралінгвістичного фактора стосовно змісту навчання професійно орієнтованого спілкування. Акцентовано увагу на вміннях науково-дослідної роботи студентів в реальній ситуації дипломного проектування та ролі іноземної мови професійного спрямування у розвитку зазначених умінь. Охарактеризовано тексти патентної документації як засобу навчання умінь іноземного професійно орієнтованого спілкування на завершальному етапі бакалаврату. Проаналізовано критерії відбору текстів для навчання професійно орієнтованого спілкування. Визначено критерії відбору тестів патентної документації для навчання професійно орієнтованого спілкування в ситуаціях науково-дослідної роботи студентів.

Ключові слова: науково-дослідна робота, дипломне проектування, професійно орієнтоване спілкування, критерії відбору, патентне дослідження.

А. В. ЦЕПКАЛО

КРИТЕРИИ ОТБОРА ТЕКСТОВ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОМУ ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Проанализированы требования действующей программы профессионального английского языка, государственных и отраслевых стандартов высшего образования в области химической инженерии к содержанию обучения умениям студентов-бакалавров. Указано на необходимость учета экстралингвистического фактора относительно содержания обучения профессионально ориентированному общению. Акцентируется внимание на умениях научно-исследовательской работы студентов в реальной ситуации дипломного проектирования и роли профессионального иностранного языка в развитии указанных умений. Охарактеризованы тексты патентной документации как средство обучения умений иноязычному профессионально ориентированному общению на заключительном этапе бакалавриата. Проанализированы критерии отбора тестов для обучения профессионально ориентированному общению. Выделены критерии отбора текстов патентной документации для обучения профессионально ориентированному общению в ситуациях научно-исследовательской работы студентов.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа, дипломное проектирование, профессионально ориентированное общение, критерии отбора, патентное исследование.

CRITERIA OF TEXTS SELECTION FOR TEACHING STUDENTS OF TECHNICAL SPECIALTIES PROFESSIONALLY ORIENTED COMMUNICATION

The article analyzes the requirements of the current programme of English for professional purposes, state and industrial standards for higher education in the field of chemical engineering concerning teaching bachelors' skills. The conclusion about the need of extralingual factor integration in the syllabus of professionally oriented communication was drawn. Attention is focused on the students' scientific research skills in real situations of diploma projection and on the role of foreign language for professional purposes in the development of aforementioned skills. Texts of patent documents as means of teaching foreign language skills of professionally oriented communication at the final stage of baccalaureate were characterized. Texts selection criteria for teaching professionally oriented communication were analyzed and texts selection criteria of patent documents for teaching professionally oriented communication in students' scientific research situations were defined.

Keywords: *scientific research work, diploma design, professionally oriented communication, selection criteria, patent research*

Приєднання вітчизняної системи освіти до Болонської конвенції, суттєві зміни у політичному, соціально-економічному та культурному житті в Україні, пов'язані зі світовими процесами глобалізації та інформатизації і внутрішніми революційними подіями, неминуче призводять до переосмислення цілей і змісту навчання іноземних мов у немовних ВНЗ. Сучасні міжнародні процеси, розширення різнобічних контактів між країнами, стрімкий науково-технічний прогрес, розвиток новітніх інформаційно-комунікативних технологій тощо висувають перед ними ВНЗ нові завдання у підготовці майбутніх фахівців з рівнем підготовки відповідно до європейських стандартів, що передбачає розвинені вміння професійно орієнтованої усної та письмової комунікації.

У методиці викладання іноземних мов впродовж декількох десятиліть (В. В. Бебих, Н. П. Горбунова, Н. В. Зінукіна, Т. М. Каменева, Т. М. Корж, М. М. Метолькіна, О. В. Пінська, О. С. Синькоп, Г. С. Скуратівська, О. М. Устименко й ін.) проблема навчання професійно спрямованого писемного мовлення не втрачає своєї актуальності.

У ВНЗ дослідницького типу, до якого відноситься Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» (НТУУ «КПУ»), зазначена проблема має свою специфіку. Для студентів технічних спеціальностей створення вторинних текстів на базі автентичної іншомовної текстової інформації є одним з домінуючих завдань їхньої навчальної діяльності, значна частина якої присвячена науково-дослідній роботі (НДР).

Так, на інженерно-хімічному факультеті (ІХФ) НТУУ «КПУ» до такої роботи активно долучаються студенти старших курсів. У рамках міждисциплінарного підходу до іншомовної підготовки майбутніх фахівців у галузі хімічної інженерії одним з пріоритетних завдань англійської мови професійного спрямування є заохочення студентів до НДР засобами цієї мови, що відповідно вимагає уточнення певних компонентів змісту навчання через розвиток умінь роботи студентів з патентною документацією під час підготовки їх до дипломного проектування освітньо-кваліфікаційним рівнем (ОКР) «Бакалавр». Разом з тим розвитку вмінь роботи з англійською патентною документацією у студентів технічних спеціальностей не приділено достатньої уваги. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є розгляд критеріїв відбору текстів патентних описів для навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування студентів технічних спеціальностей.

Згідно з Програмою з англійської мови професійного спілкування майбутні фахівці повинні досягти рівня володіння мовою B2 (просунутий/vantage – незалежний користувач), який співвідноситься з ОКР «Бакалавр» та передбачається володіння такими мовленнєвими вміннями у читанні і письмі: розуміти автентичні фахові тексти, здійснювати ознайомлювальне читання неадаптованих технічних текстів для отримання інформації; накопичувати інформацію з різних джерел для подальшого використання (на презентаціях, конференціях, писати зрозумілі, деталізовані тексти різного спрямування, пов'язані з професійною сферою; готувати і продукувати ділову та професійну кореспонденцію; писати з високим ступенем граматичної

коректності резюме, протоколи; користуватися базовими засобами зв'язку для поєднання висловлень у чіткий, логічно об'єднаний дискурс [13].

Відомо, що зміст навчання англійської мови професійного спрямування коригується та деталізується на основі державних та галузевих стандартів освіти певних спеціальностей. Так, стандарти вищої освіти (СВО) НТУУ «КПІ» 6.050202-12, 6.050203-12, що у варіативній частині містять освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ) ОКР «Бакалавр» (галузь знань: 0505 – Машинобудування та матеріалобробка); напрями підготовки: 6.050502 – Інженерна механіка, 6.050503 – Машинобудування), описують зміст умінь бакалаврів, серед яких варто зазначити уміння: застосовувати знання іноземної мови у галузі хіміко-технологічних, біотехнологічних, холодильних та газо- і нафтопереробних процесів, а також автоматизації технологічних процесів; користуватися іноземною науково-технічною літературою, складати анотації, реферати, документи; застосовувати належну галузеву термінологію; перекладати спеціальні тексти з іноземної мови; спілкуватися з фахівцями іноземною мовою професійного спрямування; проводити збір та аналіз інформації іноземних електронних джерел.

Проаналізувавши зміст умінь ОКР «Спеціаліст» і «Магістр» згідно з ОКХ СВО НТУУ «КПІ» відповідних галузь знань, напрямків 7.05020201, 8.05020201 і спеціальностей того ж ІХВ, виокремимо комунікативні вміння, які коригують з цілями та завданнями іноземної мови професійного спрямування:

- писати статтю, реферат, доповідь, створювати презентацію;
- виконувати патентний пошук, писати висновок про патентну чистоту;
- оформлювати заявку на корисну модель, винахід, знак для товарів та послуг, комп'ютерну програму, базу даних;
- виступати з доповіддю, брати участь у дискусії, обговоренні проектів.

Ознайомлення з вузькоспеціальними вимогами до дипломного проектування усіх ОКР, що висвітлені у навчально-методичній літературі профілюючих кафедр ІХФ НТУУ «КПІ», а саме: кафедри машин та апаратів хімічних, нафтопереробних виробництв; кафедри хімічного, полімерного, силікатного машинобудування; кафедри автоматизації хімічних виробництв, засвідчило наявність підрозділу «Патентне дослідження», в якому запропоновано алгоритм опрацювання іншомовних патентних описів.

Однією з вимог до дипломного проекту, описаною в методичній літературі профілюючих кафедр, є проведення патентного дослідження, якому відводиться у дипломному проекті цілий підрозділ, з такими завданнями: «формулювання змісту модернізації (на основі технологічної схеми, конструкції хімічного апарату, його елементів, речовин)» [5, с. 51]. Наступним кроком є оформлення і подання заявки на корисну модель або патент (власної модернізації апарату чи машини) до вітчизняного патентного відомства «Укрпатент». Реферат, який є обов'язковою складовою заявки на корисну модель або патент, повинен мати англійський переклад.

Метою патентного дослідження студентів є ознайомлення та аналіз 3–4 патентів, зареєстрованих у міжнародних патентних відомствах, прототипів, що є найбільш близькими до апарату (машини), яка проектується, із зазначенням їхніх переваг та недоліків. Обов'язково виконується посилання на джерело інформації (патент на винахід, на корисну модель, свідоцтво). У кінці підрозділу «Патентне дослідження» зазначається сутність модернізації хімічних апаратів (машин) та наводиться пропозиція щодо технічного рішення, яке можна покласти в основу власної заявки на патент [5, с. 51].

Проаналізувавши наведені вище рекомендації програм, вимоги стандартів вищої освіти та навчально-методичну літературу профілюючих кафедр стосовно дипломного проектування, можемо констатувати певну розбіжність реальних цілей навчання та номенклатури вмінь, що їх описують. Зокрема, маємо на увазі невключення в ОКХ «Бакалавр» ІХФ уміння патентного пошуку, а також відсутність у навчальних програмах англійської мови професійного спрямування спеціальних умінь аналітико-синтетичної обробки текстів патентної документації та продукування на їхній основі англійськомовного опису власної модернізації у вигляді реферату та висновків до дипломного проекту.

Підготовка та виконання дипломного проекту передбачає обов'язкове опрацювання майбутніми бакалаврами оригінальних англійськомовних патентних описів. Про це свідчать вимоги

стосовно підготовки до написання і захисту, викладені в навчально-методичній документації профільюючих кафедр [5].

Зазвичай, студенти аналізують англomовні патенти на винаходи та корисні моделі, зареєстровані патентними відомствами таких високорозвинених індустріальних країн: США, Канади, Великої Британії, Австралії та інших. Цілком зрозуміло, що для виконання такого завдання необхідні певні знання з фаху та навички різних видів професійно орієнтованого читання. Наведене вище підтверджується необхідністю моделювати іншомовну мовленнєву діяльність адекватно ситуаціям професійно зорієнтованого спілкування, зокрема, ситуації НДР студентів технічних спеціальностей, яка на IV курсі відбувається під час дипломного проектування.

Відтак не виникає сумніву в необхідності навчання майбутніх бакалаврів технічних спеціальностей іншомовного професійно орієнтованого спілкування на основі текстів патентної документації.

Цілком логічним видається висновок, що для здійснення успішного навчання іншомовного спілкування необхідно коректно відібрати й організувати навчальний матеріал, насамперед визначивши критерії відбору англomовного текстового матеріалу, а саме текстів патентної документації для навчання професійно орієнтованого спілкування.

Перед тим, як приступити до аналізу критеріїв, що зустрічаються в науково-методичній літературі, представимо аналіз тлумачення поняття «критерій». Ґрунтуючись на його тлумаченні, яке дається у словниках (від грец. *kriterion* – засіб для судження, ознака за якою проводиться оцінювання, визначення або класифікація будь-чого), під критерієм відбору ми розуміємо такі характеристики матеріалу, які дозволяють говорити про доцільність чи недоцільність використання певного матеріалу в навчальному процесі [6, с. 581].

На думку М. В. Ляховицького, без вирішення проблеми відбору навчального матеріалу «будь-яка раціональність навчання стає безпредметною» [3, с. 69]. Слідом за А. М. Шукіним до навчального матеріалу відносимо спеціально відібраний і методично організований матеріал, який підлягає презентації й засвоєнню у процесі навчання, а також включає письмові тексти, невербальні знакові повідомлення [12, с. 365].

Зважаючи на те, що текст, який є компонентом змісту навчання іноземної мови, становить основу навчального матеріалу та відіграє значну роль у процесі поетапного формування комунікативної компетенції у писемному мовленні. Н. Д. Гальськова та Н. І. Гез наголошують на тексті як основі для практичного оволодіння іноземною мовою [1, с. 129].

На думку С. П. Шатілова, основна вимога до навчального матеріалу полягає в тому, що він повинен бути, по-перше, достатнім для використання мови як засобу спілкування, і, по-друге, реальним у заданих умовах [11, с. 51].

Останнє твердження повністю корелює з використанням текстів патентної документації у навчанні писемного мовлення студентів ІХФ НТУУ «КПУ». Адже задані умови опрацювання патентного тексту для створення опису власної розробки реальні в процесі дипломного проектування.

Безсумнівно, важливим завданням є відбір навчального матеріалу, при якому потрібно враховувати такі аспекти:

- обґрунтованість вибору конкретного матеріалу з усього спектра наявної інформації, що призводить до розробки відповідних критеріїв відбору навчального матеріалу;
- роль відбраного матеріалу у вирішенні проблем міжпредметного характеру, а також у майбутній професійній діяльності;
- частотність/можливість використання навчального матеріалу у навчальній і професійній діяльності.

Більшість методистів виокремлюють сфери спілкування як компонент змісту навчання. Беручи до уваги обґрунтованість їхніх точок зору, вважаємо за необхідне зазначити, що в межах даного дослідження доцільно виділити такі сфери писемного спілкування, що є пріоритетними для студентів технічних спеціальностей. До таких сфер належать: навчальна; навчально-наукова; науково-дослідна; професійна.

Наступним завданням є виокремлення критеріїв відбору навчального матеріалу. При вирішенні цієї проблеми ми будемо ґрунтуватися на аналізі прийнятих в методиці загальних

критеріїв відбору автентичних матеріалів для використання у навчальному процесі ВНЗ з метою навчання іноземної мови професійного спрямування та окремих критеріїв їх відбору для розвитку письмової компетенції студентів технічних спеціальностей, а також враховувати умови навчання та фактори, що впливають на відбір автентичних матеріалів як специфічного засобу навчання.

Зважаючи на це, на передній план висувається завдання ретельного відбору текстів для навчання іншомовного професійно орієнтованого читання, які сприяють формуванню професійної комунікативної компетентності, інформаційної культури студентів і забезпечують керування процесом навчання. С. К. Фоломкіна виокремлює, залежно від умов, релевантні ознаки текстів, що оптимально підходять для професійно орієнтованого читання, які нами будуть розглядатись як загальні критерії відбору навчального матеріалу: цілісність; смислова закінченість; завершеність; зміст, який мотивує студентів; інформаційна насиченість; величина тексту.

Враховуючи зазначені параметри при відборі текстів, варто брати до уваги, що метою читання студентів технічних спеціальностей є не тільки мовний матеріал, а й інформація, яка в ньому міститься. Подібна точка зору стосовно цінності іншомовних текстів для збагачення інформаційної бази спеціалістів технічних спеціальностей належить Т. С. Серової. Вслід за нею ми вважаємо, що текст, який є центром комунікації, стає основною одиницею навчального матеріалу [8, с. 97]. Тексти складають предметний аспект змісту навчання професійно орієнтованого читання у немовних ВНЗ.

Цілі нашого дослідження потребують доповнення зазначених критеріїв критеріями відбору текстів для навчання професійно орієнтованого спілкування. Услід за В. П. Свиридюк та О. С. Синєкоп до таких критеріїв ми відносимо: автентичність, тематичність, інформативність, композиційно-структурна організація, зв'язність і логічність [7; 9].

Зазначені ознаки текстів для професійно орієнтованого спілкування вважаємо загальними критеріями відбору текстів для навчання бакалаврів писемного мовлення у ситуації їхньої НДР. Патентні тексти є релевантними окресленим ознакам, проте вони мають чимало тільки їм властивих характеристик, котрі ми розглядаємо як специфічні критерії відбору текстового матеріалу.

Аналіз англійських патентних описів (Т. Г. Клепікова, Л. Г. Кравець, Є. Д. Мальонова, Л. А. Матвєєва й ін.), а також власне дослідження 200 текстів англійських патентних описів, дають змогу визначити основні риси патентних текстів, які відрізняють їх від інших текстів науково-технічного стилю. До таких рис належать:

- новизна інформації;
- інформаційна щільність;
- достовірність;
- специфічна структура.

Проаналізуємо наведені вище критерії детальніше. На думку дослідників (Л. Г. Кравець, Т. Г. Клепікова) новизна інформації пов'язана з тим, що 80 % нової інформації вперше публікується у патентах. Патентні описи містять найновіші данні, оскільки патентування здійснюється ще на стадії розробки, відтак винахідник зацікавлений у пріоритеті, виняткових правах, прагне якнайшвидше запатентувати свій винахід. Відомо, що законодавчо на публікацію запатентованого рішення встановлюються дуже жорсткі, короткі терміни, на відміну, наприклад, від науково-технічної статті, публікація якої може затриматися на місяці і навіть роки, отож, на думку дослідників, патентна документація – це найбільш оперативне джерело новітніх даних.

Інформаційна щільність є властивістю текстів патентних описів. Вона зумовлена функціональною спрямованістю текстів патентних описів, яку ми вбачаємо у необхідності надати найбільш змістовну й повну інформацію як про технічні, так і про юридичні аспекти винаходу.

Достовірність – це вірність інформації, що не викликає сумнівів. Об'єктивна інформація завжди достовірна, але вірогідна інформація може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною. Отримана з патентних описів інформація відрізняється достовірністю, оскільки не містить неперевіраних або сумнівних допущень, рекламних матеріалів, піддаючись суворій технічній експертизі фахівців галузі ще на стадії розгляду заявки. Після проходження всіх необхідних

процедур описи патентів стають доступними для ознайомлення та розміщуються на офіційних порталах патентних відомств в інтернеті. Все наведене вище дає підстави вважати інформацію, викладену в текстах патентної документації, достовірною.

Часто патентний опис є єдиним джерелом інформації про конкретне технічне рішення, а запатентоване технічне рішення завжди становить певний крок у розвитку того чи іншого дисциплінарного знання, що визначає важливість і необхідність використання цієї інформації в роботі фахівців технічних спеціальностей.

До специфічних критеріїв відбору текстів ми відносимо:

- а) критерій відповідності проблематиці НДР студентів;
- б) критерій відповідності композиційно-мовленнєвим формам «динамічний опис» (для процесу) і «статичний опис» (для механізму, (машини, апарату);
- в) критерій композиційно-структурної організації патентного опису;
- г) критерій кількісних параметрів патентного опису.

Розглянемо зазначені критерії докладніше. Перший з критеріїв не потребує детального розшифрування, оскільки кожний із студентів або їх група має певну проблематику, тому при відборі навчального матеріалу враховується проблематика студентської НДР. Щодо критерію відповідності композиційно-мовленнєвим формам, то проведений аналіз текстів патентної документації зазначив, що домінуючими композиційно-мовленнєвими формами є форма «динамічний опис» (для процесу) і «статичний опис» (для механізму, машини, апарату), тому при відборі текстів враховується наявність зазначених композиційно-мовленнєвих форм у відібраних патентних текстах.

Щодо критерію структурно-композиційної організації патентного опису, то, як вже зазначалося, тексти патентних описів мають специфічну форму. Їхня композиційно-структурна організація складається з таких характерних розділів: реферат; передумови створення винаходу, де міститься короткий опис вже існуючих технічних рішень з певного питання та їхніх недоліків; сутність винаходу, в якому висвітлюється основні технічні рішення пропонованого винаходу; короткий опис креслеників; детальний опис винаходу, де описується об'єкт здійснення цього винаходу. Патентний опис завершується патентною формулою, яка є коротким формулюванням об'єкта патентного захисту. Відомо, що на основі патентної формули визначається обсяг правової охорони винаходу.

Стандартна форма викладу матеріалу, обумовлена правилами оформлення заявки на винахід, полегшує пошук необхідних відомостей, а наявність бібліографічного розділу в формалізованому вигляді з добре розробленою системою нумерації та міжнародної індексації робить цей вид науково-технічної документації зручним для використання у НДР.

І нарешті останній з критеріїв – критерій кількісних параметрів патентного опису. Зазначимо, що в кількісному вимірі тексти патентних описів різняться від 2 до 10 сторінок, тож вважаємо за доцільне використовувати тексти обсягом 3–5 сторінок.

Проведений аналіз наукових джерел, науково-методичної літератури мовних та профілюючих кафедр НТУУ «КПІ», власний аналіз патентної документації дозволили зробити наступні висновки. При відборі текстів для навчання професійно орієнтованого спілкування студентів технічних спеціальностей необхідно враховувати екстралінгвістичний фактор, під якими ми розуміємо типові ситуації спілкування студентів в умовах їхньої НДР. Типова ситуація спілкування – це дипломне проектування, в процесі якого відбувається співпраця профілюючих та мовних кафедр. При відборі текстового матеріалу обґрунтованою є необхідність використання текстів патентної документації, які є навчальним матеріалом у реально заданих умовах.

Серед критеріїв відбору навчального матеріалу виокремлюємо загальні критерії професійно орієнтованого спілкування, до яких відносяться автентичність, тематичність, інформативність, композиційно-структурна організація, зв'язність і логічність, та специфічні критерії відбору текстів патентної документації, до яких належать новизна інформації, інформаційна щільність, достовірність, специфічна структура, а також критерій відповідності проблематиці НДР студентів, критерій відповідності композиційно-мовленнєвим формам «динамічний опис» і «статичний опис», критерій композиційно-структурної організації патентного опису, критерій кількісних параметрів патентного опису.

Подальшу перспективу розгляду зазначеної проблематики вбачаємо в розробці комплексу вправ для навчання студентів технічних спеціальностей написання реферату і висновків до дипломного проекту англійською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. Пособие. – 6-е изд., стереотип. / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М.: Изд. центр «Академия», 2009. – 336 с.
2. Клепикова Т. Г. Методика построения специализированного курса обучения чтению патентных документов (англ. язык, неязыковой вуз): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Т. Г. Клепикова. – М., 1998. – 219 с.
3. Ляховицкий М. В. Методика преподавания иностранных языков: учеб. пособие для филол. фак-тов вузов / М. В. Ляховицкий. – М.: Высшая школа, 1981. – 159 с.
4. Малёнова Е. Д. Перевод патентов США и Великобритании: от теории к практике: учеб-метод. пособие / Е. Д. Малёнова, Л. А. Матвеева. – Омск: Изд-во ОГУ, 2008. – 144 с.
5. Методичні вказівки до виконання дипломного проекту освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» для студентів за напрямом підготовки 6.050503 «Машинобудування», спеціальність «Обладнання хімічних виробництв і підприємств будівельних матеріалів» / уклад.: Степанюк А. Р., Гагілов К. О. – К.: НТУУ «КПІ», 2011. – 64 с.
6. Новый энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия; РИПОЛ КЛАССИК, 2004.
7. Свиридюк В. П. Методика навчання німецького писемного мовлення студентів-заочників вищих мовних навчальних закладів на основі використання дистанційного курсу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / В. П. Свиридюк. – К., 2007. – 194 с.
8. Серова Т. С. Обучение гибкому иноязычному профессионально ориентированному чтению в условиях деловой межкультурной коммуникации: монография / Т. С. Серова. – Пермь: Изд-во Перм. гос. тех. ун-та, 2009. – 242 с.
9. Синекон О. С. Методика інтерактивного навчання англійського писемного мовлення майбутніх фахівців з інформаційної безпеки з використанням комп'ютерних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. С. Синекон. – К., 2011. – 370 с.
10. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С. К. Фоломкина. – М.: Высшая школа, 2005. – 256 с.
11. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе / С. Ф. Шатилов. – М.: Просвещение, 1986. – 51 с.
12. Шукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А. Н. Шукин. – М.: Астрель; АСТ; Хранитель, 2007. – 746 с.
13. English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities. – Kyiv: British Council, Ukraine, 2005. – 107 p.